

Bilim ve Ütopya

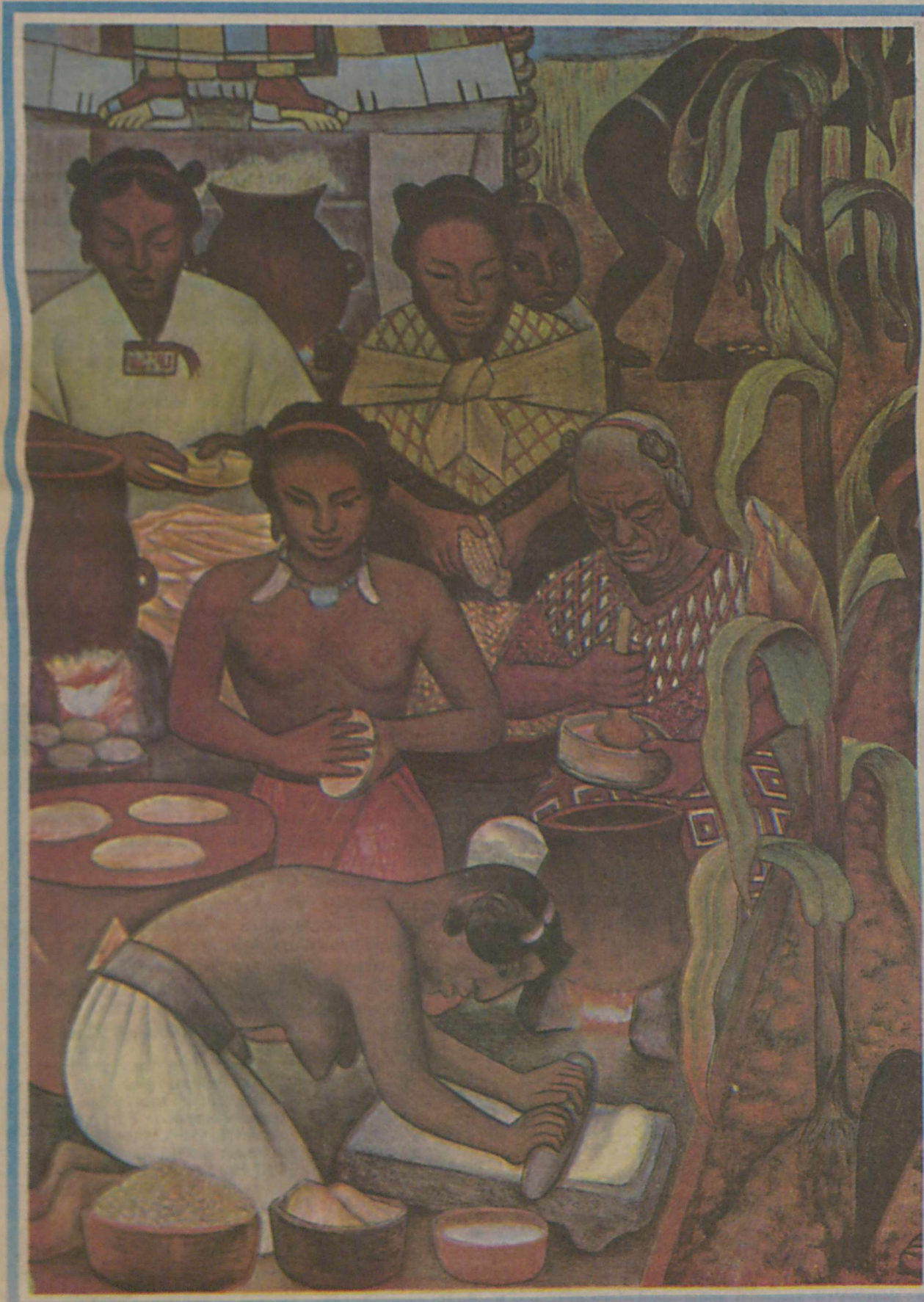
Aralık 1995 Sayı: 18

Aylık bilim, kültür ve politika dergisi

60.000 TL

Kuzey ülkeleri, ezilen dünyanın biyolojik zenginliğini yağmalıyor

DOĞA KORSANLIĞI GEN HIRSIZLIĞI

- Franz Broswimmer:
Bitki emperyalizmi
- Doç. Dr. Barbaros Çetin:
Doğa casusluğu
- Prof. Dr. Aykut Kence:
Biyolojik zenginliğimiz,
sorunlar ve öneriler
- Prof. Dr. İbrahim Baran:
Türkiye'de biyolojik
zenginlik yağması
- Kuzey ülkelerinin gen
hırsızlığına örnekler

Özcan Buze

**Mısır uygarlığı hakkındaki
hurafeler ve gerçekler
Dinler tarihinde bir diğer
zincir: Eski Mısır-Antik
Yunan-Hıristiyanlık**

- Dr. Rennan Pekünlü: Hayalet evren!
- Muazzez İlmiye Çığ: Mezopotamya'da astronomi
- Prof. Dr. Nihat Bozcuk: Beynimiz ve akıl
- Sargun A. Tont: Bir canavar avcısının itirafları
- Ömer Tuncer: Ahilik: Anadolu'da aristokrasiye karşı burjuva düşüncesinin ilk izleri
- Dr. Necdet Bulut'u, faşistlerce katledilişinin 17. yılında anıyoruz
- Türkiye arkeolojisinin anası: Prof. Dr. Jale İnan

Türkiye arkeolojisinin anası: Prof. Dr. Jale İnan

Söyleşi:
Firdevs GÜMÜŞOĞLU

Onu ilk kez, TRT-2'de "Cumhuriyet'e Kanat Gerenler" programında izlediğimde, geç gelen bu tanışmanın hüznüyle birlikte, Türkiye arkeolojisine katkılarını öğrenmenin heyecanı içindeydim. Arkeolojinin ne olduğunun bile bilinmediği koşullarda, üniversitede henüz açılmış bir bölümün ilk öğretmenlerinden olmak. Hem kadın olarak, hem de 1945 yılında.

Bir kadın olarak dağ bayır demeden, aracı, yolu olmayan köylere kazı öncesi hazırlık yapmak ve sonra da kazı yönetmek üzere gitmişti. Neydi ona 1946'da bir yaşındaki çocuğunu evde bırakıp kazıya gidebilme gücünü veren, bir vinç alabilmek için yedi ay dağları tepeleri dolaşabilmesine yol açan, seksen yaşını aşmasına rağmen hâlâ üretmesini sağlayan?

O, yıkımı da, kurtuluşu da, devrimleri de yaşamıştı. Kendisini "gerçek bir Atatürk nesli" olarak görüyordu. Çünkü, hiçbir zaman "Atam, Atam" deyip durmamışlardı. Onları bir borçtu, bu ülkeye ödenmesi gereken. Bir sorumluluktu: "Burs verip, dışarda okutan bu ülkeye karşı bir sorumluluk. Bu haz çok az insana nasip olur." diyen bir kuşaktandı.

Yüreği kazı yerlerinde ve araştırmacıların yanında atan genç bir cumhuriyet insanı. O, aynı zamanda bu ülke bilimine kanat geren bir kuşağın temsilcisi.

Jale İnan 1914'te İstanbul'da doğdu. Mesture ve Aziz Ogan'ın beş çocuğundan biridir. Mesture Hanım, 31 Mart Vakası şehitlerinden ve dönemin önde gelen aydınlarından Asarı Teyfik Süvarisi Ali Kabuli Bey'in kızıdır. Mesture Hanım da aydınlanma ruhunu benimsemiş bir kadındır. 1934'te; arkeoloji eğitiminin olmadığı Türkiye'den, Almanya'ya burslu olarak okumaya gitmek isteyen henüz liseyi bitirmiş olan kızını, bütün gücüyle destekler. Ve yaşamı boyunca da bu desteği sürdürür. Kızı Jale İnan, Türkiye tarihinde "ilk"lerden biri, klasik arkeoloji alanında ilk kadın olacaktır. Jale İnan; bununla da yetinmez, iki yüz yıl boyunca süregelen arkeolojiyle ilgili tartışmalara da katkıları-

Prof. Dr. Jale İnan. Türkiye arkeolojisine büyük emekleri geçti.

la son verir. 1975'te İngilizce ve Türkçe basılan "Side'nin Roma Devri Heykeltraşlığı" adlı eseriyile; hem Anadolu'daki Roma Dönemi heykeltraşlığına hem de Yunan heykeltraşlığına yeni katkılarda bulunur.

Babası Aziz Ogan, ressamlığının yanı sıra Türkiye'nin ilk arkeologlarından ve İzmir Müzesi'nin kurucusudur. İzmir'in kurtuluşundan hemen sonra yıkıntılar arasından eserleri toplamaya çalışır.

Aziz Ogan'ın arkeolojiye merakını, Gebze'de bağ komşuları olan Osman Hamdi Bey keşfeder. Osman Hamdi Bey'in teşvikiyle küçük yaşta Arkeoloji Müzesi'ne memur olarak girer. Aynı zamanda Sanayi-i Nefise Mektebi'ne devam eder. 1910'da buradan mezun olur. Arkeolog olmanın en pratik yolu da kazılara katılmaktır. O da, öyle yapar ve yabancıların İzmir, Aydın ve Manisa'da yaptığı kazılarda bilgisini ve deneyimini artırmaya çalışır. 1931'den 1954'e kadar İstanbul Arkeoloji Müzeler Umum Müdürlüğü

yapar. Çağdaş müzeciliğin gereklerine uygun çalışmayı ilke edinen Aziz Ogan, çeşitli yerlerde yayınlanmış 200'e yakın bilimsel makalenin de sahibidir. Emekliliği daha çok üretebilmek için isteyen bu bilim insanımız, 1954'te yaşama gözlerini yumar.

Böylesi bir bilim ve arkeoloji ortamında yetişen Prof. Dr. Jale İnan'ın nasıl arkeolog olduğunu, çeşitli kazı anılarını kendisinden dinleyelim.

"AĞLAMAMAYA KARARLIYDIM AMA..."

Çocukluğum arkeoloji ve sanatla dolu bir ortamda geçti. Küçükken babamla birlikte kazılara gider, bir süre kalır ve dönerdim. Efes kazılarına da babamla katıldım. Evimize konuk olarak gelen dönemin ünlü arkeologlarıyla tanıştım. Büyük arkeolog Theodor Wiegand'ı ve daha sonra Almanya'da yanında doktora yapacağım hocam Rodenwald'ı daha küçükken tanıdım. Beş kardeşten, arkeolojiye en fazla ilgi duyanı bendim.

Yetiştığım ortam arkeolog olmaya çok elverişli olmasına rağmen, ben arkeolog olacağımı düşünemiyordum. Türkiye'de bu konuda kürsü yoktu. İkinci merakım olan tıbbı seçtim. Doktor olup fakirleri tedavi edeceğim diye düşünürdüm. Tıp Fakültesi'ne kaydımı yaptırmadan önce, Almanya'da arkeoloji okumak için bursa da başvurmuştum. Tıba başladıktan birkaç ay sonra bursum kabul edildi. Tiptan ayrılıp, Almanya'ya gitmeye karar verdim. O dönem, liseyi bitirmiş bir genç kızın tek başına yurt dışına gitmesi yakın aile çevresinin tepkisine yol açtı. Annem herkese karşı gelerek Almanya'ya gönderilmemde büyük rol oynadı.

Babam da Berlin'deki arkadaşı Theodor Wiegand'a bana pansiyon bulması ve istasyonda karşılanmam için yazdı.

Orient Expressi'ne bindiğimde, beni yolculamaya gelenlerin yanında ağlamamaya kararlı ve azimliydım. Neşeli görünmeye çalışıyordum. Bu ayrılığı bir trajediye dönüştürmek istemiyordum. Tren karanlığın içine doğru hareket edince kendimi tutamayıp ağlamaya başladım. Yakın aile dostumuz olan ve daha sonra evleneceğim Mustafa İnan da beni yolculayanlar arasındaydı. Ağladığımı görünce "İşte! Sonunda ağlıyor" diye bağırmağa başladı. Sözümü tutamadım diye çok üzüldüm, utandım.

"BABANIN KAÇ HANIMI VAR?"

Uzun süren bir yolculuğun sonunda Berlin'e ulaştım. Bana yapılan tembihler sonucu kompartımandan dışarı bile çıkmamıştım. Hiç Almanca bilmiyordum. Berlin istasyonuna geldiğimizde peronda uzun boylu bir adamın elindeki fotoğrafa bir de yolculara dikkatlice baktığımı gördüm. Heyecanla el salladım. Bu bey geleceğin ünlü arkeologu olacak olan Max Wegner'di. Theodor Wiegand'ın Berlin'de Enstitü asistanlarından biriydi.

Wegner beni bir ana kızın işlettiği pansiyona yerleştirdi. Ertesi gün beni ilkokul ve liseyi kapsayan bir özel okula dil öğrenmem için kayıt ettirdi. Okulda çocuklar merakla bana "babanın kaç hanımı var?" diye sordular. Ben de kırk, elli dedim. Bunun üzerine kaç kardeşim olduğumu da öğrenmek istediler, yüz tane deyince çocuklar şaşkın şaşkın yüzüme baktılar. Aralarında anlamadığım birşeyler konuşular. Öğretmen gelince de ona söylediler. Öğretmen gülmeye başladı. Benim onlara şaka yaptığımı söyledi. Ben de gülmeye başladım. Bu tür sorulardan bıktığım için böyle bir yanıt vermişim.

DİL EĞİTİMİ

Her akşam okul hocalarından bir hanım bana Almanca dersi veriyordu. Bu hanım tanınmış arkeologlardan Pushtein'in de akrabasıydı. Daha sonra bu hanımın annesinin yanına yerleştim. Yaşlı bayan Pushtein, konuşacak, arkadaşlık edecek bir insana ihtiyacı olduğu için benimle çok ilgilendi. Müzik meraklısıydı. Ancak ucuz bilet alabilmek için uzun süre kuyrukta bekleyemiyordu. Bu işi ben üstlendim. O da gideceğimiz operanın tekstini bana açıklıyor, dilimi geliştirmeme yardımcı oluyordu. Sıcak bir aile ortamına kavuştuğum için çok mutluydum. Üç ay gece gündüz Almanca çalıştıktan sonra sınava girdim. Üniversiteye kaydolacak düzeye geldiğim saptandı. Böylece 1935 yılının yaz sömestrinde üniversiteye kaydoldum. Üniversiteye başlarken, benden üç yıl önce arkeoloji okumaya başlayan Ekrem Akurgal'la, Ön Asya eğitimi gören Sedat Alp'le ve ilk çağ eğitimi yapan Halil Demircioğlu'yla tanıştım.

Jale İnan arkadaşımız Firdevs Gümüsoğlu'yla. (Fotoğraflar: Muzaffer Usta)

Rodenwalt'ın dersleri büyük bir salon-
da yapılırdı. Öğrencilerin yanı sıra kültü-
rünü artırmak isteyen pek çok hanım da
katılırdı. Dershaneye gittiğim ilk gün otur-
mak için yer bakınırken genç bir hanım
öğrenci yanındaki boş yere beni davet etti.
O günden ölümüne kadar onunla yakın ar-
kadaşlığım devam etti. Elisabeth sanat ta-
rihi eğitimi görmüştü, sonra da prehistorya
sertifikası aldı. Benim vasıtamla tanıştığı
dönemin ünlü arkeologlarından Prof.
Brummer ile evlendi.

Arkeoloji okuyabilmem için Berlin
Üniversitesi benden Latince ve Grekçe öğ-
renmemi istedi. Üniversitenin kursları var-
dı. Diğer derslerle çakışmaması için sabah
saat 7.00'de başlardı. Daha henüz kavra-
yamadığım Almanca'nın yanı sıra, bu
derslere de başlamak beni çok yordu. Ge-
ce gündüz çalışarak bir yılda Latinceyi
verdim. Arkasından da Grekçe'ye başla-
dım. Almanya'daki bir yıllık bursum bi-
tince Türkiye burs verdi.

SAVAŞA RAĞMEN ÖĞRENİME DEVAM

Alman öğrencile-
rin yaptığı gibi de-
şik hocalardan ders
almak gelişmem açı-
sından bana cazip gö-
ründü. Bu nedenle bir
yıl Münih Üniversite-
si'nde Prof. Buse-
hor'un derslerine de-
vam ettim. Bu yıllar Nazilerin iktidarda
olduğu yıllardı. Öğrencilere spor yapmak

zorunluydu. Yabancı öğrenciler bundan
muafı. Ben kendi arzumu, jimnastik, buz
pateni ve babamın önerisiyle arkeoloji için
gerekli olan binicilik sporlarını yaptım.
Özellikle ata iyi binmem bana sonraları
Türkiye'de çok yararlı oldu.

İkinci Dünya Savaşı başlayınca Türki-
ye öğrencilerini geri çekti. Devam etmek
isteyenlere kendi sorumluluklarını aldıkla-
rına dair kağıt imzalatıldı. Bu tam da Ber-
lin'de yapılan uluslararası arkeoloji kong-
resine öğrenci olarak katılmaktan büyük
mutluluk duyduğum bir sırada oldu. Öğre-
nimimi yarıda bırakıp Türkiye'ye dönmek
fikri beni çok üzdü. Hiç tereddütsüz kağıdı
imzaladım. Aileme bundan söz etmedim.
Fakat onlar bunu öğrenince çok üzüldüler.
Ben de onlara, sorumluluğun devlette veya
bende olmasının birşeyi değiştirmeyeceği-
ni söyledim. Bunun üzerine annem izin
verdi.

İkinci Dünya Savaşı sırasında öğrenime
devam etmek çok zor geldi. Gıda azalma-
ya başlamıştı, üniversite ve kitaplıklar ısı-
tılmıyordu. Bombardıman sayısı artmıştı.
Sirenler çaldığı zaman havasız, rutubetli,
sığınaklara en kısa zamanda inmek zorun-
daydı. Ben küçük bir çantayı hep hazır
bulunduruyordum ve kat kat giyinip iniyordum.
Çantamda fotoğraf makinem, kalın
giysilerim ve sığınakta çalışacağım notla-
rım olurdu. Yine bir akşam sığınağa in-
miştik Hitler'in yaş günüyü. Müthiş bir
alarm vardı. Herkes çığlık çığlığa bağırı-
yordu. Ben de bir kenarda ders çalışıyo-
rdum. Kadının biri bana bağırarak "sizin si-
nirleriniz çelikten mi?" dedi. Bende "Ha-

Bir ömür boyu dağ taş demeden ülkemizin uygarlık zenginliğinin peşinden koştu.

yır sizinki gibi. Bağırarak bombanın isti-
kametinin değişeceğine inansam emin
olun hepinizden çok ben bağırıyorum" de-
dim. Kadın sustu.

Berlin'de Rodenwalt'ın yanında dok-
toramı tamamladım. Arkadaşlarıma ve ho-
cama her ay sonu topladığım yiyecek ku-
ponlarıyla alabildiğim malzeme ile veda
yemeği hazırladım. Hocam Rodenwalt

yaptığı konuşmada şunları söyledi: "Siz
yalnız bilim imtihanında değil, bizim kötü,
zor ve acı günlerimizi içtenlikle paylaş-
makla insanlık imtihanında da büyük ba-
şarı gösterdiniz."

Türkiye'ye dönmek için Almanya'dan
çıkış vizesi almam gerekiyordu. Başvur-
duğum memur, bir bana bir de evrakları-
ma baktı. "Söyle kendi gelsin" dedi. Dok-
tora aday olduğuma inanmamıştı. Türki-
ye'ye yolculuk beş gün beş gece sürdü.
Savaş devam ediyordu.

ARİF MÜFİT MANSEL'İN ASİSTANI

İstanbul'a döndü-
ğümde klasik arke-
oloji bölümü hâlâ
yoktu. İlkçağ Tarihi
kursüsü profesörle-
rinden Bosch'un ya-
nına asistan tayin
edildim. 1944'te
Yüksek Mühendis

Mektebi'nin (İTÜ) doçentlerinden Musta-
fa İnan'la evlendim. 1946'da oğlum Hü-
seyin İnan dünyaya geldi. 1946'da üni-
versite reformuyla klasik arkeoloji kürsü-
sü kuruldu. O zaman müze müdür yardım-
cısı olan Doçent Arif Müfit Mansel, pro-
fesör olarak bölümün başına getirildi. O
da Almanya'da klasik arkeoloji okumuştum.
Beni de yanına asistan olarak aldı. Klasik
arkeoloji kürsüsünü kurmak için birlikte
pek çok problemi göğüsledik. Otuz yıl bir-
likte çalıştık. Bu bölümde başlıca göre-
vim; Arif Müfit Mansel'in ders konula-
rında yardımcı olmak, projeksiyon kullan-
mak, öğrencilerin seminer ve tezlerinde
gerekirse çeviri yapmak, Arkeolojiye Giriş
ve Mitoloji dersleri vermektir. Yeni kürsü-
nün önemli bir sıkıntısı da öğrencilere tav-
siye edilecek Türkçe bir el kitabının bu-
lunmamasıydı. Arif Müfit Bey benden
Andreas Rumpf'ın Yunan ve Roma sana-
tı üzerine Almanca yazdığı kitabı Türk-
çe'ye çevirmemi istedi. Bu hiç kolay ol-
madı. Birçok deyimim Türkçe karşılığı
yoktu. Anadilimiz o zamanlar arkeoloji
konusunda çok kırsırdı. 1949'da yayınla-
nan bu kitap önemli bir ihtiyacı karşıladı.

1946 yılında Türk Tarih Kurumu adına
Perge kazılarına başlama kararı alındı.
Perge kazılarının ön hazırlığını yapma
görevi bana verildi. Genç ve tecrübesiz
bir asistan olarak hiç tanımadığım, bilme-
diğim bir yerde çalışmaya başladım. Ka-

Jale İnan yıllardır savaş veriyor:

Zeus'un Oğlu Herakles Boston'dan Türkiye'ye gelsin

Yarısı Boston'da, yarısı ait olduğu yerde
Türkiye'de (Fotoğraf: 13 Kasım 1995 tarihli
Yeni Yüzyıl gazetesinden alınmıştır)

Jale İnan'ın, 1980 yılında Perge
kazısında bulunduğu heykeller ara-
sında, öyle bir heykel vardı ki işçi-
lik açısından çok önemli bir örnek
niteliği taşıyordu. Bu, MÖ. 330'da
heykeltıraş Lysippos tarafından ya-
pılan Herakles heykeliydi. Heykelin
alt yarısı bulunmuştu, diğer yarısı
ise uzun çalışmalara rağmen bulu-
namamıştı. Aradan on yıl geçtikten
sonra, heykelin üst kısmının Bos-
ton'da Fine Art Museum'da sergi-
lendiği öğrenildi. Jale İnan o gün-
den bugüne, heykelin geri alınması
için savaş veriyor.

Amerika, heykelin Türkiye'ye
iade edilmemesi için ilk olarak par-
çaların ayrı ayrı heykellere ait oldu-
ğunu iddia etti. Antalya Müze-
si'nden Amerika'ya giden ekip bu-
nun, müzedeki parçaya ait olduğunu
ileri sürdü. Jale İnan'dan düşüncesi
sorulunca o da bunun çok basit bir
yöntemle belgelenebileceğini söyle-
di. Bu yöntem mulajdı (alçıdan dö-
küm yapıp kalıp çıkarma). 1992'de
Kültür Bakanlığı, Jale İnan'ı Bos-
ton'a gönderdi. Amerikalıların ileri
sürdüğü bütün gerekçeleri tek tek
çürüttü. İsrarla iki parçanın üst üste
oturacağını söyledi. Bunun sonunda
yirmibeş kişiden oluşan gurubun
karşısında, bir bilirkişinin de eşli-
ğinde iki parçanın mulajı oturtuldu.
Üstelik heykel mulajı oturtmakla
kalmayıp ayakta durdu. Jale İnan
o günü yaşamının en fazla he-
yecan ve endişe duyduğu gün oldu-
ğunu söyler. Böylece hiç kimsenin

söyleyecek sözü kalmaz. Boston
müze müdürü bile onu tebrik etmek
zorunda kalır. Herakles heykelinin
Türkiye'ye ait olduğu ispatlanmıştır
artık. Fakat bu da Amerikalılara ye-
terli gelmez ki, heykel hâlâ Bos-
ton'da.

Amerika'nın şimdiki iddiası da
heykelin, Türkler Anadolu'ya gel-
meden yüzyıllar önce batıya götü-
rüldüğü biçiminde. Hatta bu parça-
nın o zamanlar bir koleksiyoncu ta-
rafından satın alındığı bile söyleni-
yor! Neredeyse, yüzyıllar önce Bos-
ton'da bir müzayededen satın aldık-
larını söyleyecekler!

Jale İnan Herakles'in üst kısmı-
nın Türkiye'ye ait olduğunu ispat
eden çok sayıda makaleyi yabancı
ülkelerde yayınladı, yazışmalar ya-
par.

Şimdi tek dileği var; Herakles'in
tamamlanması, ait olduğu toprakla-
ra geri verilmesi. Artık net olarak
ispatlanmış bir gerçeğin kabul edil-
mesi.

Jale İnan'ın bir isteği de, He-
rakles'in Türkiye'ye getirilmesi
için, sinema oyuncusu Salih Gü-
ney'in başlattığı kampanyaya des-
tek verilmesi.

Jale İnan'ın yaşamı ve mücade-
lesi, kendini Türkiyeli gören herke-
se örnek oluşturacak nitelikte. Sek-
senbir yaşındaki kalbi, Boston Fine
Art Museum'daki, tanrılar tanrısı
Zeus'un oğlu Herakles'in yanında.
Artık onunla aynı havayı solumak
istiyor.

Boğaziçi Üniversitesi

Arşiv ve Dokümantasyon Merkezi

Jale İnan Arşivi

JALBIO0700104